

VECSÉS KÖRNYÉKI ÁRPÁD-KORI TELEPÜLÉSEK CSONTANYAGÁNAK ÁLLATTANI VIZSGÁLATA

BILLER ANNA ZSÓFIA

ELTE Régészettudományi Intézet

1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

e-mail: stegonid@freemail.hu

Abstract

This article is a review of the animal bone materials from three Árpád Period (AD 10-13th century) archaeological sites: Vecsés 36, Gyál 8 and Gyál 13 in Hungary. They are located on the future tracestage of the M0 motorway near Budapest. New results will be compared with contemporaneous, known sites from the Árpád Period. These three sites form a microregion which characterizes an archaeozoologically unknown part of the Hungarian Plain in light of animal exploitation during the Árpád Period. The evolving picture partly fits the known parameters of the period and geographically complements the north-west part of the Hungarian Plain. The very low consumption of pork was confirmed and it coincided with the important function of horse meat eating at the Gyál 8 and Vecsés 36 sites, in spite of ecclesiastical prohibition. These results direct attention to the fact that archaeozoological finds are also archaeological artefacts, a valuable source of information on cultural matters, revealing events of daily life that could not be reconstructed from other finds.

Kivonat

Az M0-s autópálya újonnan épült délkeleti nyomvonalszakaszán elhelyezkedő Vecsés 36., Gyál 8. és 13. Árpád-kori lelőhelyek állatcsont anyagának vizsgálatát és összehasonlítását végeztem el, összevetve a korszak más lelőhelyeivel. A mikrorégió részeként is értelmezhető három lelőhely a viszonylag nagy leletegyüttesek alapján az Alföld régészeti állattani szempontból eddig jószerével ismeretlen térségének Árpád-kori állathasznosítását jellemzi. Az itt kirajzolódó kép részben megfelel az Árpád-kori időszakra megállapított állattani jellemzőknek, kiegészíti a földrajzi szempontból eddig kevésbé vizsgált északnyugat-alföldi részét. Kultúrtörténeti szempontból figyelemre méltó, hogy a sertéshús fogyasztásának rendkívül kicsiny mértéke egybe esik a lóhúsok a korabeli táplálkozásban (az Árpád-korra Európában érvényben lévő, és esetlegesen Magyarországra is kiterjedő egyházi tilalom ellenére) betöltött fontos szerepével Gyál 8. és Vecsés 36. lelőhelyeken. Mindezek ismét felhívják a figyelmet arra, hogy az ásatások állatcsont anyaga is teljes értékű régészeti lelet, mert jelentős kulturális tartalmat hordoz, amely a mindennapi élet más leletek alapján alig megismerhető, fontos jelenségeire világít rá.

KULCSSZAVAK: ÁRPÁD-KOR, PUSZTAI ÁLLATTARTÁS, KEVÉS ÁLLATFAJ, LETELEPÜLT ÉLETMÓD, LÓHÚSEVÉS

KEYWORDS: ÁRPÁD PERIOD, LOWLAND ANIMAL KEEPING, LOW TAXONOMIC RICHNESS, SEDENTISM, HORSE MEAT EATING

Bevezetés

A vizsgált Árpád-kori települések - feltételezhetően kisebb falvak - az M0-s autópálya újonnan épült nyomvonalszakaszán helyezkednek el. A feltárások a területen 2003-2004. között zajlottak, és nem terjedtek ki a lelőhely egészére. Az **1. táblázat** mutatja a lelőhelyek főbb adatait (Tari 2006). A csontanyag összességében jó megtartású, sok a jól határozható csont. A rossz megtartású csontokra jellemző a fához hasonló megjelenés: szálkás, lemez szerkezet. Előfordultak égett darabok mellett rágott csontok is, valamint néhány krétaszzerű, nagyon rossz megtartású töredék.

A vizsgált lelőhelyek faunáját a **2. táblázat** szemlélteti.

A házakból előkerült állatcsont maradványok között a nagytestű patások szerepelnek a legnagyobb mennyiségben. Őket követik a kiskérődzők, majd a sertés, a házityúk, a kutya és a szarvas. A szarvasok meglehetősen alacsony darabszámban szerepelnek, talán a módosabbak táplálkozási szokásaira jellemzőek, így a házakban lakó emberek magasabb rangjára utalhatnak. Vázrészek szempontjából házon belül főként a nagyobb húshasznú részek kerültek napvilágra.

1. táblázat - A lelőhelyek adatai

	Vecsés 36.	Gyál 8.	Gyál 13.
Feltárás ideje	2004. május 26 - június 18.	2003. július – 2004. július	2003. július 28. – szeptember 9.
A lelőhely kiterjedése	10270 m ² A terület nem teljesen feltárt (308 Árpád-korra keltezhető objektum / 78 állatsontot tartalmazó objektum)	27000 m ² (397 Árpád-korra keltezhető objektum / 119 állatsontot tartalmazó objektum)	5170 m ² (26 állatsontot tartalmazó objektum)
Ásatásvezető	Nagy Andrea	Péterváry Tamás, Antoni Judit, Kővári Klára	Péterváry Tamás
Kelkezés	12-13. sz.	13–14. sz.	11-14. sz.
Állatsont mennyisége	1219 db	2746 db	1429 db

Vecsés 36. lelőhely

Vecsés 36. lelőhelyről házak, árkok, gödrök kerültek elő. A település faunája a **2. táblázatban** szerepel. A lelőhelyről összesen 33 csontról állapítható meg, hogy fiatal korú egyedhez tartozhatott. Szarvasmarhából összesen 24 csont tartozik adultus (felnőtt) kort még el nem ért egyedhez. Ebből 9 csont biztosan egy egyed része, mely 24-48 hónapos kor között lehetett, s a legkisebb egyedszám szerint legalább 3 egyedet képvisel. Egy szarvashoz tartozó lapocka töredék is nem kifejezett egyedre utal. Lóból 2 fiatal korú egyed maradványait (állkapocs és fog) sikerült meghatározni. Kiskérődzőből pedig egy egyed volt fiatal, amelynek hátsigolyája nem csontosodott még össze, így az egyed kora 4-5 éves kor alattira feltételezhető. A szamarak életkora nem határozható meg pontosan, mivel nem egy komplex fogsort alkotó fogazatból kerültek elő, hanem csak egy-egy fog ismert.

Korabeli vágásnyomokat 4 csonton lehetett megfigyelni: nagytestű patás bordatöredékeken, egy ló sípcsonton, egy töredékes szarvasmarha állkapcsán, és egy marha combcsonton. Ezek a sérülések valószínűleg csontdarabolás ill. tisztítás közben keletkeztek.

Gyál 8. lelőhely

Gyál 8. lelőhelyről házak, árkok, gödrök kerültek elő. A település állattani adatai a **2. táblázatban** szerepelnek. A lelőhelyről összesen 76 csontról állapítható meg, hogy fiatal korú egyedé volt. Szarvasmarhából 21 fiatal egyed csontja került elő, s ebből legalább 4 egyedre lehet következtetni, lóból 19 fiatal korú egyed maradványa volt meghatározható, amely legalább 2 egyedé volt. A nem kifejezett kiskérődzők 21 csontja legalább 2 egyedé lehetett, sertésből 8 fiatal korú egyedhez tartozó maradvány került elő, amelyek legalább 1

egyedre utalnak. Kutyából egyetlen fiatal egyedhez tartozó csont volt meghatározható. Előkerült továbbá 6 fiatal korú házityúk maradványa is.

Vágásnyomokat 7 esetben lehetett megfigyelni: egy ló 2. ujjpercén, egy marha medencén, egy marha szarvcsapon, egy marha ujjpercen egy nagytestű patás medencén és nagytestű patás bordákon. Egy kiskérődző sarokcsonton (**1. ábra**) valamint sípcsonton (**2. ábra**) előfordult a csont megrágása. Elsősorban kutyák, esetleg sertések ejtenek a csontokon ilyen rágásnyomokat.

1. ábra - Fiatal juh (*Ovis aries*) vagy kecske (*Capra hircus*) sarokcsont külső oldalán lyukkal, amelyet kutyaharapás okozhatott

Egy nagytestű patás keresztcsontján betegségre vagy az idős korra utaló csontkinövések figyelhetők meg. Egy ló 1. ujjperc diafizisének alsó felén csontkinövések találhatók, valamint szintén egy ló lapockáján a tuberculum supraglenoidalen rendellenes kinövés látható (az izomtapadási felszín eldurvulása, vagy a pólya elcsontosodása).

2. táblázat - A vizsgált Árpád-kori települések állatsont maradványai

Állatfajok	Vecsés 36.			Gyál 8.			Gyál 13.		
	Maradványok darabszáma	%	Legkisebb egyed-szám	Maradványok darabszáma	%	Legkisebb egyed-szám	Maradványok darabszáma	%	Legkisebb egyed-szám
Szarvasmarha (<i>Bos taurus</i>)	439	52	11	758	42	8	475	38	6
Juh vagy kecske (<i>Ovis aries</i> és <i>Capra hircus</i>)	103	12	7	315	17	13	702	56	22
Juh (<i>Ovis aries</i>)	-	-	-	5	0,2	2	2	0,3	2
Házi sertés (<i>Sus domesticus</i>)	12	1,4	3	108	6	6	30	2,4	4
Ló (<i>Equus caballus</i>)	271	32	8	548	30	12	1	0,08	1
Szamár (<i>Equus asinus</i>)	11	1,3	2	-	-	-	-	-	-
Kutya (<i>Canis familiaris</i>)	2	0,2	1	48	2,6	3	25 (+3 koprolit)	2	5
Háziállatok	838	98,9	32	1782	97,8	44	1235	98,78	40
Házityúk (<i>Gallus domesticus</i>)	-	-	-	23	1,3	6	-	-	-
Házilúd (<i>Anser domesticus</i>)	-	-	-	7	0,3	2	-	-	-
Házi madarak	-	-	-	30	1,6	8	-	-	-
Gímszarvas (<i>Cervus elaphus</i>)	2	0,2	1	10	0,5	2	3	0,2	1
Őz (<i>Capreolus capreolus</i>)	2	0,2	1	1	0,05	1	-	-	-
Vaddisznó (<i>Sus scrofa</i>)	-	-	-	-	-	-	1	0,08	1
Mezei nyúl (<i>Lepus europaeus</i>)	-	-	-	-	-	-	1	0,08	1
Meghatározhatatlan fajú hal	-	-	-	1	0,05	1	-	-	-
Vad fajok	4	0,4	2	12	0,6	4	5	0,36	3
Összes meghatározható	842	100	34	1824	100	56	1240	100	43
Nagytestű patás (ló vagy szarvasmarha)	372			906			177		
Kistestű patás (juh, kecske, őz vagy sertés)	4			14			6		
Meghatározhatatlan fajú madár (<i>Aves indet.</i>)				1					
Csiga	1			1					
Kagyló							1		
Összes nem meghatározható	377			919			184		

3. táblázat - A fő gazdasági haszonállatok csontmaradványainak aránya: 1. A főbb haszonállatok eloszlása lovak nélkül. 2. A főbb haszonállatok eloszlása lovakkal együtt.

	Vecsés 36.	1.	2.	Gyál 8.	1.	2.	Gyál 13.	1.	2.
Állatfajok	Maradványok darabszáma	%	%	Maradványok darabszáma	%	%	Maradványok darabszáma	%	%
Szarvasmarha (<i>Bos taurus</i>)	439	79,8	53,2	758	63,9	43,7	475	39,2	39,3
Juh vagy kecske (<i>Ovis aries</i> és <i>Capra hircus</i>)	103	18,6	12,5	320	26,9	18,5	704	58,2	58,2
Házi sertés (<i>Sus domesticus</i>)	12	2,16	1,45	108	9,1	6,2	30	2,5	2,5
Ló (<i>Equus caballus</i>)	271	-	32,8	548	-	31,6	1	-	0,08
Összesen	825	100	100	1734	100	100	1210	100	100

2. ábra - Juh (*Ovis aries*) vagy kecske (*Capra hircus*) sípcsont, dorso-ventralis oldalán lyuk található

Egy kiskérődző ágyékcsigolyának a szimmetria tengelye eltolódott, így lehetséges, hogy kórosan rendellenes. A lelőhelyről előkerültek megmunkált állatesontok is. (**4. táblázat**)

Gyál 13. lelőhely

Gyál 13. lelőhelyről főként árkok ismertek. A lelőhely faunájáról a **2. táblázat** ad adatokat.

Érdekes jelenség figyelhető meg négy szarvasmarha hátszigolya esetében. Ezek tövisnyúlványa (processus spinosus) villásan kettéágazó, ami nem sajátossága a szarvasmarha tövisnyúlványoknak, így lehetséges, hogy rendellenesség, de lehet, hogy csak fajon belüli változatosságra utal (**3. ábra**). A hasonló villás kettéágazást egyesek zebu-jellegű marhákra jellemző jegynek tartják, de a jelenség viszonylagos gyakorisága az európai marhaállományokban ennek ellentmond.

A lelőhelyről összesen 208 csontból állapítható meg, hogy fiatal korú egyedhez tartozhattak. Szarvasmarhából 166 fiatal korú egyed csontját sikerült meghatározni, s ebből legalább 3 egyedre lehet következtetni, kiskérődzőből 29 darab, s ebből legalább 2 egyed feltételezhető, házi sertésből 4 csont (2 állkapocs, karsont, lapocka) került elő, s ebből legalább 1 egyedre lehet következtetni.

3. ábra - Szarvasmarha (*Bos taurus*) hátszigolya tövisnyúlványok villás kettéágazással

4. táblázat - Megmunkált csontok adatai Gyál 8. lelőhelyéről (mérétek: von den Driesch 1976. alapján)

Állatfaj / vázrész	Megmunkálás nyomai	Méretek (cm)	Megtartás	Obj. szám	Ltsz.
ló / kézközépcsont	distalis epifízis palmaris felülete lecsiszolt	Hossza: 23 Proximalis szélesség: 4,8 Diaphysis legkisebb szélessége: 3,25 Diaphysis legkisebb mélysége: 2,4 Distalis szélesség: 4,7	teljes csont	28.	2003.8.153.
kiskérődző / csigacsont	medialis oldalon csiszolásra utaló nyomokkal	Medialis fél legnagyobb mélysége: 1,6 Medialis oldal legnagyobb hossza: 2,7 Lateralis fél mélysége: 1,4 Lateralis oldal legnagyobb hossza: 2,8	teljes csont	28.	2003.8.318.
kiskérődző / csigacsont	medialis és lateralis oldalon csiszolásra utaló nyomokkal	Medialis fél legnagyobb mélysége: 1,6 Medialis oldal legnagyobb hossza: 2,7 Lateralis oldal legnagyobb hossza: 3	teljes csont	233.	2003.8.1082.
kiskérődző / csigacsont	középen átfürt	Medialis fél legnagyobb mélysége: 1,4 Medialis oldal legnagyobb hossza: 2,65 Lateralis fél mélysége: 1,3 Lateralis oldal legnagyobb hossza: 2,8	teljes csont	261.	2003.8.1120.

Kutyából pedig előkerültek állkapocs darabok, egy kéz- vagy lábközépcsont és koponya töredék, amelyek 1 fiatal korú egyedre utalnak.

Vágásra utaló nyomokat 2 esetben lehetett megfigyelni: egy szarvasmarha hátsigolya tövisnyúlványán és egy medencén. Egy kiskérődző karcson distalis epifízisen található egy 3 mm átmérőjű lyuk, melyet lehet, hogy állat (leginkább kutya) okozhatott. A lelőhelyről előkerült egy megmunkálás nyomait magán viselő csont. Ennek kész eszköz volta azonban kérdéses.

A lelőhelyek összehasonlítása

Állattartás

A nagytestű patások (szarvasmarha és ló) valamint a kiskérődzők (juh és kecske) adták a húsfogyasztás nagyját (90-97 %), a sertés tartása nem volt jelentős. A kutya előfordulását a lelőhelyeken a kutyacsontok mellett a csontokon megjelenő rágásnyomok és a koproliit maradványok is mutatják. A baromfi jelenléte letelepült életmódra utal.

Ha a főbb gazdasági haszonállatokat (szarvasmarha, kiskérődzők, sertés, ló) kiragadjuk a faunalistából, és a maradványaik darabszámát 100%-nak vesszük, megfigyelhető, hogy Vecsés 36. és Gyál 8. lelőhelyeken közel egyező az egyes

állatfajok aránya, a szarvasmarha a legjelentősebb. Gyál 13. esetében pedig a kiskérődzők felé tolódik el a hangsúly (**3. táblázat**).

A lovat a középkorban, amikor már a kereszténység terjedőben volt, s a pogány hitvilágot az államszervezet feltehetőleg igyekezett visszaszorítani, a jelek szerint még fogyasztották (az esetlegesen fennálló egyházi tilalma ellenére) Magyarországon, és nem csak szállítóeszközként vagy a földművelésben hasznosították (Bartosiewicz 2003. 101-130.). Erre jó példa a kun kori Szentkirály falu csontanyagából előkerült viszonylag nagy lócsont mennyiség (Takács 1990, 99). A lómaradványoknak a sertésekéhez viszonyított aránya, valamint a kiskérődzők és a sertés viszonya a korszak lelőhelyeinek hasonló arányaival összhangban áll, tehát a lovak és a kiskérődzők aránya magasabb a sertésnél, bár a kiskérődzők szerepe nagyobb az átlagnál. Ezt az alábbi grafikonok szemléltetik (**6-7. ábra**), amelyek a vizsgált három lelőhely anyagát, valamint egyéb Árpád-kori lelőhelyeket vetik össze (Bartosiewicz 1999a, 139-155; Vörös 2000, 71-119). Feltűnő ezeken az ábrákon, hogy az Alföld északnyugati részén vizsgált Vecsés környéki lelőhelyek mennyire jól tükrözik a Közép-Tisza vidék és a dél-magyarországi régiókra jellemző állattani képet. (Vörös 2000, 71-119).

Érdekes még megemlíteni a szinte egyben előkerült csikó koponyát Gyál 8. lelőhelyről (4. ábra). A ló a honfoglalás időbeli közelsége miatt különösen érdekes lehet a hiedelemvilág szempontjából.

Ugyanis régen szokásban volt a lókoponya kihelyezése a középkori falvakban, sőt szinte napjainkig megfigyelhető volt a néprajzi hagyományokban (Takács 1990, 104-106).

5. ábra - Megmunkált juh csigacsontok, felületük csiszolt, ill. az egyik dorso-plantarisan átfúrt

6. ábra

7. ábra

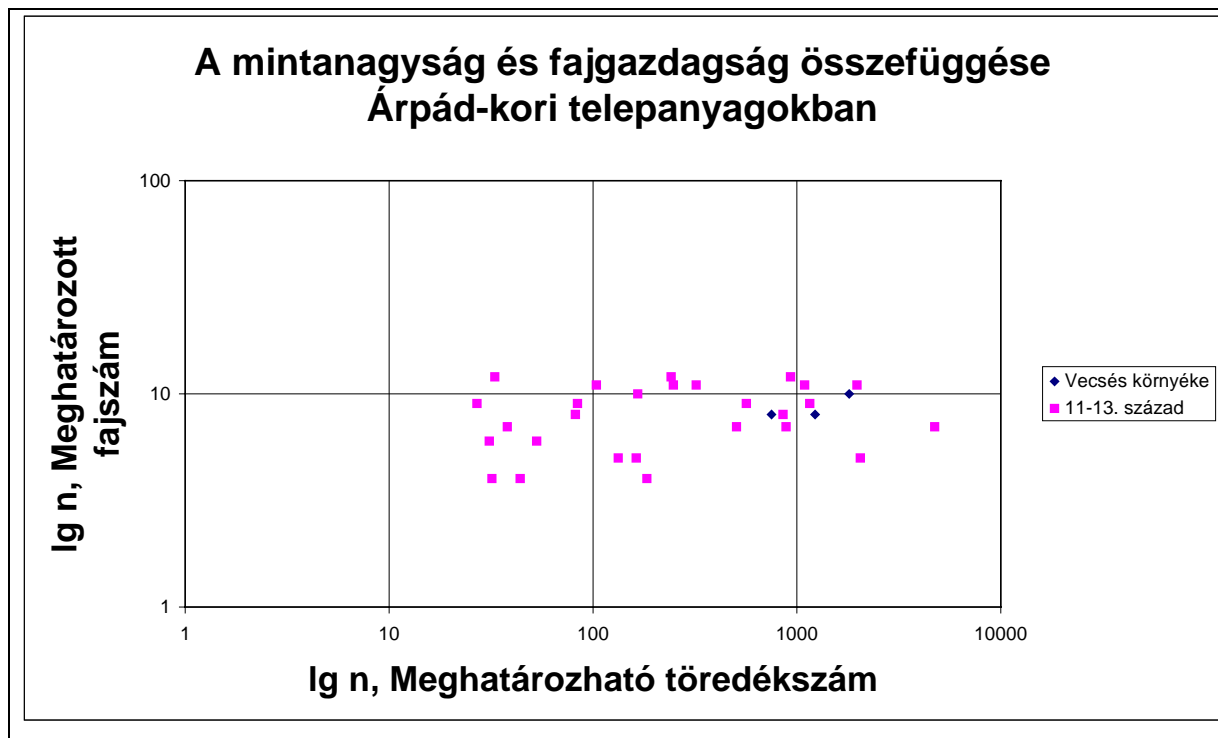

A lókoponyának rontáselhárító szerepe lehetett, s ezért helyezték ki a falvakban a kerítésekre vagy a falu határában karóra tűzve a koponyákat. Gyál 8. lelőhely lókoponyája jó megtartású, fiatal egyedhez tartozott (a M3 még nem bújt ki). A homlokcsontja azonban törött. Ez a törés *post mortem* eredetűnek látszik, mivel gyógyulásra utaló jelek valamint eszköz által okozott sérülés nyoma nem látszódott, tehát valószínűbb, hogy nem ez okozta a ló halálát,

noha hasonló, de gyógyult fejsérülés ismert a térség Árpád-korából (Tugya Beáta és Lichtenstein László, személyes közlés).

A lovak csontjainak száma Vecsés 36. és Gyál 8. lelőhelyeken igen magas, azonban véleményem szerint lehetséges, hogy az itt tárgyalt lókoponyát hitbéli megfontolásból helyezték ki a településen.

8. ábra

A kutyák előfordulása a lelőhelyeken valamiféle hiedelemhez is köthető, mivel a honfoglalás korban (Bálint 1971, 295-315) és az Árpád-korban a lovakhoz hasonlóan az ebeknek is jelentős szerepe volt az áldozatok körében (Vörös 1990, 126).

A csontokon nem nagy mértékű a kórosnak tűnő elváltozások száma, így ezen képletek zömmel inkább az előrehaladottabb életkorral együtt járó csontkinövések és deformációk közé sorolhatók, s nem pedig a munkavégzés következtében kialakuló torzulások.

Az állatok hasznosítása

A csontanyagban előfordulnak vágásnyomok, amelyek lehettek nyúzás, darabolás és húsolás következményei. Ezek a húshasznosításra vagy a bőrfeldolgozásra utalnak. A nagyszámú égett csont is a húshasznosítás, sütés-főzés jele lehet.

Gyál 8. lelőhelyről előkerültek olyan csontok, amelyeken egyértelműen megmunkálás nyomai látszanak. (4. táblázat) Ezek főként kiskérődző astragalusok, amelyeknek egyik vagy több oldala erősen kopott/csiszolt. (5. ábra) A megmunkált astragalusok számos kultúrából ismertek (Bartosiewicz 1999b, 37-44), az átfűrt darab pontos rendeltetése nem állapítható meg. Hasonlóan átfűrt törökkori juh csigacsontok furatait ólommal öntötték ki, talán ekként "cinkelve" a szerencsejátékban dobókocka-szerűen használatos darabokat (Kovács 1989, 103-110).

Élőhely rekonstrukció

Csak néhány vadállatsont került elő, s éppen ezért ezek a leletanyagok nemigen alkalmasak élőhely rekonstrukcióra, hiszen a háziállatokat gazdáik szinte bárhová terelhetik. Azonban ha feltételezzük, hogy minden vadat a közelben ejtettek el, vagy húsuk a közeli térségekből érkezett, akkor a 2. táblázatban felsorolt vadfajokból tavas-mocsaras, ligetes-erdős térség állatvilágára következtethetünk, mely összhangban áll a térség növénytakarójával.

Következtetések

A Vecsés térségében elhelyezkedő lelőhelyek jól mutatják a szarvasmarha és a ló jelentős szerepét az állattartásban. Ez jellemző az Árpád-korra, de a maradványok nagy száma bizonyos mértékig a nagyobb csontok erős darabolására és természetes töredezésére is visszavezethető. A vizsgált lelőhelyek háziállatfajainak aránya hasonló az alföldi Árpád-kori falvakban megfigyeltékhez: a szarvasmarha, a ló és a kiskérődzők gyakoribbak, míg a sertés ritkának bizonyult. Matolcsi János szerint az új hazába települt magyarság kora Árpád-kori állattartására a következők érvényesek (Matolcsi 1982. 237-239):

- a szarvasmarha dominál.
- a lovak számaránya számottevő mértékben emelkedett.
- a kiskérődző (juh és a kecske) állomány csökkent.
- a sertéstartás alacsony szinten áll, valószínű az életmódváltás következményeként.
- a házityúk szinte minden Árpád-kori lelőhely "kelléke", a kacsza azonban nem fordul elő.
- a kutya csontjai minden lelőhelyről ismertek.

Szinte minden megállapítás helytálló az általam vizsgált mikrorégióban is. A lelőhelyeken kevés állatfaj szerepel.

A 8. ábrán jól látszik, hogy a Vecsés környéki lelőhelyek állattani leletei az országos, nagyobb korabeli lelőhelyek csontanyagainak fajgazdagságához képest valamelyest alulmaradnak. A leletek növekvő mennyisége bizonyos mértékig statisztikailag kedvez a fajválaszték bővülésének, de ez a vizsgált Árpád-kori falvak esetében alig nyilvánul meg, ami esetleg a viszonylag egyhangú táplálkozással magyarázható. Az Árpád-koron belül kirajzolódik egy kevés állatfajt hasznosító, a lóra és a kiskérődzőkre épülő pusztai állattartás képe, amelyben a vadászat vagy éppen a sertéstartás nem játszott jelentős szerepet.

Ez az eredmény összhangban áll 42 vizsgált Árpád-kori lelőhely állattartásával. Ezek alapján 6 régiót lehetett különíteni:

- I.a Nyugat-Dunántúl.
- I.b Kelet-Dunántúl.
- II. Dunakanyar-Buda.
- III. Észak-Magyarország.
- IV. Északkelet-Magyarország.
- V. Közép-Tisza-vidék.

VI. Dél-Magyarország (Vörös 2000, 73-76).

Ezek közül, a Közép-Tisza-vidék kivételével, a szarvasmarha szerepel az első helyen. A kiskérődzők, a sertés és a ló rangsorban betöltött szerepe változó. A baromfi csak a Közép-Tisza vidéken nem szerepel, s 55%-uk Dél-Magyarországról került elő. Vademlősök Északkelet-Magyarországon és a Dunakanyar régióban fordultak elő a legnagyobb számban, Dél-Magyarországon és a Közép-Tisza-vidéken van a legkevesebb. Ez összefüggésben állhat az erdőszűcséssel kisebb mértékével, illetve avval, hogy a tájegységek találkozásánál a kétféle természeti környezet változatosabb kihasználására van lehetőség. A halak és a vadmadarak az alföldi lelőhelyekre jellemzőek. Ez a síkvidéki, mocsarasabb területekkel állhat kapcsolatban. A szarvasmarha-ló-kiskérődző-sertés rangsor a dél-magyarországi alföldi területekre jellemző, a kiskérődzők és a lovak magas aránya pedig a Közép-Tisza-vidékére, s így a Vecsés környéki lelőhelyek az Alföld északnyugati részén az egykori húsfogyasztás alapján jól láthatóan ehhez a két csoporthoz kapcsolódnak, akárcsak földrajzi szempontból (Vörös 2000, 77-79).

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm a segítséget Dr. Bartosiewicz Lászlónak (ELTE BTK Régészettudományi Intézet), aki munkámban mindig segítségemre volt. Dr. Vörös Istvánnak, aki szakmai tanácsokkal látott el, Tari Editnek (Pest Megyei Múzeumok) és Rác Tibornak (Pest Megyei Múzeumok), akik a csontanyag meghatározásával megbíztak, valamint Dr. Gál Erikának, akinek a madár-csont anyag meghatározását köszönhetem.

Irodalom

BÁLINT Csanád (1971): A kutya a X-XI. századi magyar hitvilágban - Le rôle du chien dans les croyances religieuses chez les Hongrois du Xe-XIe siècles. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1971. 295-315.

BARTOSIEWICZ László (1999a): Animal husbandry and medieval settlement in Hungary: A review. *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* **15** 139-155.

BARTOSIEWICZ László (1999b): A systematic review of astragalus finds from archaeological sites. *Antaeus* **24/1997-1998** (1999) 37-44.

BARTOSIEWICZ László (2003): A millennium of migrations: proto-historic mobile pastoralism in Hungary. *Bulletin of the Florida Museum of Natural History* **44** /1. 101-130.

DRIESCH, Angela von den (1976): A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. Institut für Palaeoanatomie, Domestikationsforschung und Geschichte der Tiermedizin of the University Munich 1976.

KOVÁCS Gyöngyi (1989): Juh astragalos-játékkockák a szolnoki vár területéről (Astragali

aus dem Gebiet der Burg von Szolnok). *Archaeológiai Értesítő* **114** 103-110.

MATOLCSI János (1982): *Állattartás őseink korában*. Gondolat Kiadó, Budapest. 1982.

TAKÁCS István (1990): Szentkirály középkori falu zoológiai leletei (4-4/a ház-gödöről). *A Magyar Mezőgazdasági Múzeumok Közleményei*. 1988-1989. (1990) 95-109.

TARI Edit (2006): A Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának 2001-2006. évi feltárásokat lezáró szakmai jelentése. Az M0 - M5 autópálya csomópontja, az M0 autópálya - új 4. sz. főút csomópontja, valamint az M0 autópálya nyomvonala az M5 autópálya és a 31. sz. főút között, és az új 4. sz. főút megelőző régészeti feltárásáról. 2006. *kézirat*

VÖRÖS István (1990): Kutyaáldozatok és kutyatemetkezések a középkori Magyarországon I. - Dog sacrifices and burials in Medieval Hungary I. *Folia Archaeologica* **XLI** 117-196.

VÖRÖS István (2000): Adatok az Árpád-kori állattartás történetéhez. In: *A középkori magyar agrárium. Tudományos ülésszak Ópusztaszeren*. Szerk.: Bende Livia és Lőrinczy Gábor. Ópusztaszer. 71-119.